

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

אילנות המלבלבין ביומי דניסן

הלכה

ברכת האילנות

פרשת צו – הגדול תשפ"ז

שנה כ"ז – קובץ י"ט [תתקמ"ז]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

השיעור השבועי מוקדש

לעילוי נשמת

הר"ר דניאל לייב

בן ר' ישראל ז"ל

תחא נשמתו צרורה בערור החיים

הונצח ע"י

הר"ר אריה קורץ הי"ו

ברכת האילנות

פרשת צו - הגדול

ברכת האילנות

"אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם" (ברכות מ"ג ע"ב).

"ראה בריות טובות ואילנות טובות אומר ברוך שככה לו בעולמו" (ברכות נ"ח ע"ב).

"היוצא בימי ניסן וראה אילנות שמוציאין פרח אומר בא"י אמ"ה שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות ליהנות בהם בני אדם ואינו מברך אלא פעם אחת בכל שנה ושנה. ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות לא יברך עוד" (שו"ע או"ח סימן רכ"ו).

"הרואה אילנות טובות ובריות נאות, אפילו עכו"ם או בהמה, אומר בא"י אמ"ה שככה לו בעולמו, ואינו מברך עליהם אלא פעם ראשונה ולא יותר, לא עליהם ולא על אחרים, אא"כ היו נאים מהם" (שו"ע סימן רכ"ה סעיף י').

הנה מעודי היה תמוה בעיני למה קבעו הטור והשו"ע הלכות ברכת האילנות כסימן בפני עצמו בסימן רכ"ו, ולא כללו ברכה זו בהדי שאר ברכות השבח והראיה שבסימן רכ"ה.

וביותר יש לתמוה על המבואר (בסימן רכ"ה ס"י) דהרואה אילנות טובים ובריות נאות מברך ברכה שככה לו בעולמו, ויש לתהות דנוסח הברכה על פריחת האילנות בימי ניסן תיקנו בלשון הנוסח, והרואה אילנות טובים ובריות טובות מברך נוסח אחר, דהיינו שככה לו בעולמו. ובאמת ברכה זו שככה לו בעולמו מקורה במקום אחר, כמבואר.

והנה כתבו הפוסקים דבזמנינו אין נוהגים לברך ברכות הראיה שבסימן רכ"ה, ובפרט הברכה שככה לו בעולמו ברואה בריות טובות, וכ"כ גם במשנ"ב (שם ס"ק ל"ב).

ברכת האילנות

אך בברכת האילנות הסכימו הפוסקים שיש לברכה אף בזמה"ז (אף שכתבו ליישב למה לא נהגו רבים לברך ברכה זו, עיין בדק הבית שבב"י ואשל אברהם, ועיין לקמן אות ב').

והנראה בכל זה דשני גדרים ושני דינים יש כאן ולא הרי זה כהרי זה. כל הברכות שבסימן רכ"ה ענינם כברכת שהחיינו וכפי שנכתב בכותרת שבסימן, ויסוד גדרם שמחת הראיה. דכך תיקנו חז"ל דכאשר האדם שמח על ראיית דבר המשמח לב עליו לברך ולהודות, וברכות אלה אינן תלויות לא בזמן מסויים ולא בתופעה המתחדשת בעולם, אלא בדעתו ובלבבו בלבד. משא"כ ברכת האילנות שאינה משום שמחת הלב כלל, אלא ברכת השבח על חידוש הבריאה וחסדי הקב"ה עלינו, דככלות ימי החורף הקרים שבהם עצי הפרי הם בתרדמת, ואינם מוציאים פרי, ובחדש האביב האילנות שוב מלבלבים ומוציאים פרח, עלינו להודות להקב"ה על חסדיו המרובים שהוא זן ומפרנס את כל העולם בטובו, וזה שתיקנו לברך על שברא אילנות טובים להנות בהם בני אדם.

וזה הנראה כונת הריטב"א (ברכות שם): "וקבעו ברכה זו לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן והוא ענין מחודש שאדם מברך על עצים יבשים שהפריחן הקדוש ברוך הוא", עי"ש.

ומוכן לפי"ז מש"כ המשנ"ב (בשעה"צ סימן רכ"ה ס"ק ל"ג) דהרואה אילנות טובים ובריות נאות אינו מברך אא"כ הם נאים ביותר, ולפיכך לא נהגו לברך בזמה"ז, משא"כ בברכת אילנות שמברך על כל עץ שהוא ולא צריך שיהיה טוב ויפה במיוחד, דבאמת ברכה זו אינה תלויה כלל בשמחת הלב. ואין הברכה על העץ המסויים שלפניו אלא התופעה. ובמק"א [לקמן אות ח'] כתבתי דיש לברך ברכה זו אף על שיח ואטד של אוכמניות שברכתן בפה"ע.

ועוד יובן לדרכנו דברכת האילנות אינה נוהגת אלא לתקופת השנה ופעם אחת בשנה בלבד, משא"כ שאר ברכות הראיה שמברכין אותן כל שלשים יום. דכאשר שרש הברכה משום שמחת הלב קבעו חז"ל דכל שלשים יום אפשר שוב לברך על שמחה זו, אך ברכת האילנות אינה אלא על חידוש הבריאה ופרי העץ ואין זמנה אלא אחת לשנה.

ובמנחת אשר שמות (סימן ט"ו) כתבתי לחלק בין ברכת הלבנה לשאר ברכות הרואה, דבעוד דבכל שאר ברכות הרואה, הראיה מחייבת את הברכה, בברכת הלבנה

ברכת האילנות

הראיה מאפשרת את הברכה אבל בניגוד לכל ברכות הרואה בברכת הלבנה חייב אדם לברך ברכה זו אחת לחודש ולפיכך עליו להשתדל ולראות את הלבנה כדי לברך עליה.

ובמדה מסויימת דומה ברכת אילנות לברכת הלבנה, דשתיהן ברכות השבח על הבריאה המתחדשת לתועלתן ולהנאתן של בני האדם, וברכתן מזמן לזמן לפי הענין, ובשתיהן יכול לברך אעפ"י שלא בירך בראיה ראשונה, כמבואר.

והנה כתב בנשמת אדם (כלל ס"ג סק"א) שאינו מברך ברכה זו אלא בראיה ראשונה, אבל אם ראה ולא בירך שוב אינו מברך כמו שכתב המגן אברהם בשם הרדב"ז לגבי ברכת שהחיינו.

וכונתו למה שנחלקו הרמ"א והמגן אברהם (סימן רכ"ה סק"ט) לגבי הרואה פרי חדש וכדו' אם מברך רק על הראיה הראשונה או שמא יכול לברך אף שלא בירך בראשונה, ושיטת המגן אברהם שאינו מברך אלא על הראיה הראשונה, ולדעת הנשמת אדם הוא הדין ברואה אילנות המלבלבים.

אך מפשטות לשון השו"ע שאם כבר גדלו הפירות שוב אינו מברך משמע דכל עוד לא גדלו הפירות שפיר מברך אף שלא בירך בראיה ראשונה. ולדרכנו נראה פשוט דודאי יכול לברך אף שלא על ראייה ראשונה, דשאני ברכת שהחיינו או ברכת שככה לו בעולמו שמברך על שמחת הראיה, ועיקר השמחה על ראייה הראשונה, משא"כ ברכה זו שעל חידוש הבריאה מברך כל עוד האילנות מלבלבים, וכמו בברכת הלבנה שאי"צ לברך דוקא על ראייה ראשונה, וז"פ.

ב

אם צריך לברך דוקא בימי ניסן

והנה כתב המשנה ברורה (רכ"ו סק"א) דאעפ"י שכתב השו"ע דהיוצא בימי ניסן מברך, לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט, וכבר כתב כן הריטב"א (בר"ה י"א ע"א), וכ"ה במרדכי (ברכות סימן קמ"ח), וכך נקטו גדולי האחרונים, האליהו רבה והמחצית השקל. וכך כתב גם בשו"ת השיב משה (או"ח סימן ח'), וכ"ה במשנה ברורה (סק"א) וערוך השלחן (סעיף א'), עי"ש.

ברכת האילנות

ולעומתם כתב בברכי יוסף (ס"ב) דעפ"י דעת המקובלים אין לברך ברכה זו אלא בחודש ניסן בלבד, ומקורו בזוה"ק (פר' בלק דף קצ"ו ע"ב), ובכף החיים (אות א') כתב דכיון שכך משמע גם מפשטות לשון הגמ' והרמב"ם יש לחשוש בזה לדעת המקובלים וספק ברכות לקולא, ולפיכך יש לברך בלי שו"מ אם עברו ימי ניסן.

ואני הקטן אין לי עסק בנסתרות, אך כיון שכבר כתב רבותינו הריטב"א והמרדכי מגדולי הראשונים, דימי ניסן לאו דוקא וכך כתבו כל הפוסקים ולא מציינו מי שיחלוק בזה, ומה עוד שבספר שלחן הטהור להרה"ק מקאמארנא שכל דבריו דברי קבלה, ולא נרתע מלחלוק על השו"ע ולפסוק כדעת המקובלים כידוע, ובהלכה זו סתם גם הוא כדברי הפוסקים, ומשו"כ נראה להלכה דיש לנהוג בזה כדעת הפוסקים ולברך בשו"מ גם ככלות ימי הניסן.

ועוד דא"כ מה יעשו אחינו שבדרום שעונת האביב שלהם בחודש תשרי ולא בניסן, וכי אין בידם לברך ברכת האילנות, וכבר כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן ט"ז) שיברכו בזמן הפריחה שלהם, ויסוד דבריו דברי הריטב"א הנ"ל.

אמנם שוב ראיתי שגם דעת מהר"י חגיז בהלכות קטנות (ח"ב סימן כ"ח) שאין לברך אלא בימי ניסן, אך משנה לא זזה ממקומה, ונראה עיקר דיברך גם בחודש איר גם במדינות הדרומיות כמו אוסטרליה ובדרום אפריקה כנ"ל.

וראיתי עוד בשו"ת יד יצחק לזקננו הגדול (ח"א סימן קצ"ח) שגם הוא פסק דיש לברך גם אם עברו ימי הניסן והסתמך על דברי בעל הישמח משה בתשובותיו שידוע שהיה רב גובריה בנגלה ובנסתר, עי"ש.

אמנם נראה דלכתחילה ודאי יש לברך בימי ניסן לצאת יד"ח לכו"ע, ומהאי טעמא נראה לחדש דאף אם פרחו האילנות בחודש אדר טרם הגיעו ימי ניסן ראוי להמתין מלברך עד ניסן, ולא אמרינן בזה זריזין מקדימין למצוות כיון דמ"מ י"א דיש לברך דוקא בימי ניסן.

ברכת האילנות

ג

פרטי דין בהלכה זו

א. הנה כתוב בטור ובשו"ע שם "ואם איחר לברך עד אחר שגדלו הפירות, לא יברך עוד". ושאלה זו שנויה במחלוקת הראשונים כפי שהביא הבית יוסף ודעת המרדכי והג"מ שיברך.

ובנשמת אדם (שם) כתב דשמא לא נחלקו הראשונים בדבר, וכל עוד אין הפרי ראוי לאכילה לכו"ע אפשר לברך ברכה זו. אך כאשר גדל הפרי וראוי לאכילה ולברכת שהחיינו שוב אין לברך ברכת האילנות.

ואני בעניי לא ראיתי בזה סברא, דאין ענין ברכת האילנות לברכת שהחיינו, ושתי ברכות ושני גדרים יש כאן, כמבואר, ומה ענין זה אצל זה. ומשו"כ נקט הב"י שאכן נחלקו בזה הראשונים, מר אמר חדא ומר אמר חדא ופליגי.

והשו"ע פסק דאם כבר גדלו הפירות שוב אינו מברך, ולא חילקו בין פירות שכבר ראויים למאכל או לא, ונראה בביאור הלכה זו לפי המבואר לעיל (אות א') דאין הברכה אלא על התחדשות הבריאה ולפיכך אינו מברך אלא על הניצנים והפרחים, ולא על הפרי, כשם שאינו מברך על הלבנה במלואה אלא על חידושו של הלבנה, ודו"ק.

ב. והנה בשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן נ"ג אות ד') כתב שני חידושי דין: א. אם בירך על אילן סרק שוב אינו מברך על לבלוב עץ פרי כיון דמ"מ בירך על העץ. ב. אם בירך בלי לראות אילן כלל ג"כ שוב לא יברך דלא כתוב בגמ' ובהלכה שהראיה מעכבת בדיעבד.

ואני בעניי מודינא ליה בחדא ופליגנא עליה בחדא.

דבאמת מסתבר דאם בירך על אילן סרק שוב אינו מברך, אבל לא מטעמיה דשבט הלוי אלא משום דמסתמא דגמ' והרמב"ם והשו"ע משמע דיש לברך גם על אילנות סרק דכל כה"ג לא היה להם לסתום אלא לפרש, והגר"י חגיז בהלכות קטנות (שם) הוא זה שחידש דאינו מברך אלא על עץ פרי ואין כל הכרח בדבריו, אך האחרונים סתמו כדבריו, וכ"כ במשנה ברורה (שם ס"ק ב'), ונראה לכאורה שלמדו כן מברכת שהחיינו

ברכת האילנות

שלא מברכים אלא על עץ פרי, אך לדרכנו לא הרי זה כהרי זה, וברכת שהחיינו לא מברכים אלא על עץ פרי, משא"כ ברכה זו על חידוש הטבע.

ונראה עוד דממה שכתב השו"ע שאם גדל הפרי שוב אין לברך יש ללמוד דאין מברכים אלא על עץ פרי, וסתם פרי ראוי למאכל.

אך מכיון שאין הדברים מפורשים בדברי הפוסקים מסתבר דמ"מ ספק ברכות להקל. ונמצא שמצד אחד אין לברך על אילן סרק, אך מאידך אם כבר בירך על אילן סרק לא יחזור לברך על עץ פרי.

אך נראה פשוט דאם בירך בלי לראות עץ הוי ברכה לבטלה, וחוזר ומברך על עץ פרי. ומש"כ דלא אמרו שהראיה מעכבת, תמוה, דהלא כל עיקר החיוב נולד ע"י הראיה דברכת הרואה היא, ולהדיא אמרו "האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי", ופשוט דאם אינו רואה ברכתו לבטלה, כך פשוט לענ"ד.

ד

אם צריך דוקא שני אילנות

הנה כתבו רבים מן האחרונים שצריך לברך ברכת האילנות על שני אילנות ולא על אילן אחד, ומקור הדברים בהלכות קטנות (ח"ב סימן כ"ח) והעתיקו דבריו בברכי יוסף (סימן רכ"ו אות ב'), בכף החיים (שם סק"ב) ובעוד ספרים רבים. ומקור דבריהם מלשון הרמב"ם (הל' ברכות פ"י הי"ג):

"היוצא לשדות או לגנות ביומי ניסן וראה אילנות פורחות וניצנים עולים מברך וכו'".

הרי שנקט לשון רבים "וראה אילנות וכו'".

ויש שנקטו דמעכב אפילו בדיעבד.

ומעודי הייתי תמה, דהלא בתחילת אותה הלכה כתב:

"הרואה בריות נאות ומתוקנות ביותר ואילנות טובות מברך שככה לו בעולמו".

ברכת האילנות

הרי שגם כאן נקט לשון רבים, וכי גם בהלכה זו נאמר דצריך לראות שני בריות, והלא לשון הגמ' (ברכות נ"ח ע"ב):

"אמר רבי יהושע בן לוי הרואה את הבהקנים אומר ברוך משנה הבריות... ראה את הכושי ואת הגיחור ואת הלוקן ואת הקפח ואת הננס ואת הדרניקוס אומר ברוך משנה את הבריות... הרואה פיל קוף וקפוף אומר ברוך משנה את הבריות".

ועוד כתב הרמב"ם (שם הט"ו) ש"על ההרים ועל הגבעות על הימים ועל המדברות ועל הנהרות אם ראה אחת מהן משלשים יום לשלשים יום מברך עושה בראשית".

הרי שנקט לשון רבים, ופירש מיד שאם ראה אחד מהם מברך, וע"כ שאין משקל בלשון רבים בהלכות אלה.

ושם (הי"ד) כתב שמברך על הברקים ועל הרעמים, וכי לא יברך אלא אם כן רואה שני ברקים ושמע ושומע שני רעמים, אתמהה.

אך בטלה דעתי אל מול הדרת גאונם של גאוני קדם, ובפרט בהלכה זו ובברכה זו שיש בה משקל גדול בקבלה, והמקובלים כתבו שיש בזה ענין של העלאת ניצוצות, ואין לנו עסק בנסתרות, ולפיכך ודאי ראוי לכתחלה להשתדל ולברך לכל הפחות על שני אילנות, אבל אם יש בזה טרחה מרובה יכול לברך אף על אילן אחד.

ה

הנוהגים שלא לברך

הנה בימי קדם היו רבים שלא נהגו לברך ברכה זו. וכתב הבית יוסף בבדק הבית שנהגו לסמוך על ברכת שהחיינו בשעת אכילת הפרי, וכמו שאמרו לגבי ברכת שהחיינו בסוכות דאף דמדינא דגמרא יש לברך ברכת הזמן בשעת עשיית הסוכה, נהגו לסדר את כל הברכות על הכוס, וכן גם בנידון דידן, וכ"כ שם בשם רבינו ירוחם.

והדברים תימה גדולה, דמה ענין זה אצל זה, דשאני התם דברכה זו גופא דהיינו ברכת שהחיינו אפשר לברך בשעת עשיית הסוכה ונוהגין אנו כשיטת רב כהנא לסדר את כל הברכות על הכוס, אך מה זה ענין לשתי ברכות שונות, דברכת שהחיינו

ברכת האילנות

שמברכים בשעת אכילת הפרי אכן באה במקומה של ברכה זו גופא שאפשר לברך בשעת ראייתה, אך כיצד ברכת שהחיינו פוטרת ברכת האילנות.

וראיתי שכבר תמה בזה הברכי יוסף (שם אות א') והוסיף שבדברי רבינו ירוחם אכן מדובר להדיא בביאור מנהגנו שלא לברך שהחיינו בשעת ראיית הפרי אלא בשעת אכילתו, ולא מיירי כלל בברכת האילנות.

ואי בדידי תליא היה נראה ברור דכל קטע זה שבבדק הבית מקומו בסימן רכ"ה לגבי ברכת שהחיינו על פרי חדש ובטעות נשתרבב לסימן רכ"ו בענין ברכת האילנות, כך נראה פשוט בעיני. (ושוב הראוני בהוצאות החדשות של הטור שכך תיקנו עפ"י דברי שכנה"ג).

ובאשל אברהם להגה"ק מבוטשאטש כתב טעם אחר למה היו שלא בירכו ברכה זו, דאף שכתב בהלכות קטנות דאין מברכים אלא על עץ פרי, והביא דבריו הבאר היטב ועוד פוסקים, אין הלכה זו מפורשת בדברי קדמונינו ומידי ספק לא יצאנו וכיון שספק ברכות להקל, מצד אחד אין אנו מברכים על אילנות סרק, אך כששוב רואים את לבלוב עצי הפרי, שמא כבר חוייבנו לברך על אילנות הסרק וחוששים לשיטה שאין מברכים אלא בראיה ראשונה, עי"ש.

אך דבריו דחוקים מאוד דהלא נפסקה הלכה דאף אם לא בירך על ראיה הראשונה מברך כל עוד לא גדלו הפירות.

ומ"מ להלכה כתב גם בא"א דודאי נכון לנהוג כדברי חז"ל וגדולי הפוסקים שקבעו בפשטות שמברכים ברכה זו, וכך נוהגין.

ו

האם יש לברך בשבת

חידוש גדול כתב בכף החיים (ס"ק ד') דאין לברך ברכה זו בשבת משני טעמים:

א. מחשש שמא יטלטל ויתלוש כדי להריח.

ב. כיון שבברכה זו מברר ניצוצות הקדושה יש להמנע מלברך משום מלאכת בורר.

ונחזה אנן.

ברכת האילנות

לגבי חשש שמא יתלוש, הלא בסימן של"ו (סעיף י') מבואר דמותר להריח הדסים ושאר בשמים המחוברים, ואסור להריח אתרוג המחובר, דלגבי אתרוג חיישינן שמא יתלוש על מנת לאכול אבל בשמים שאינם ראויים אלא לריח בלבד לא חיישינן.

והמגן אברהם (שם ס"ק י') מחמיר דאף בבשמים יש לחוש שמא ישתמש במחובר, אך מ"מ פשוט דבמה שאינו עומד לא לאכילה (והרי עדיין אין כאן פרי אלא פרח בלבד) ולא לריח אין לחשוש כלל לא לחשש תלישה ולא לחשש טלטול ומהי"ת לחדש בזה חומרא שאין לה מקור ושורש.

ולגבי מלאכת בורר, הלא בעל כה"ח שר בית הזוהר היה ומי יבא להרהר אחריו בדברי הקבלה, אך מ"מ חידוש עצום לומר דיש בברירה רוחנית זו משמעות כלשהי בהלכה ותורה לא בשמים היא, ומה זה ענין למלאכת בורר.

ועוד דכמדומה שלא רק בברכה זו אלא בכל הברכות כולם הקשורות למאכלים יש ברירת ניצוצות, וא"כ מה בין ברכה זו לשאר הברכות כולן שאנו מברכים גם בשבת.

ואין לדחות דשאני ברכת הנהנין משום שהנהנה מעולם הזה בלי ברכה כאילו גוזל את המקום, ואסור להנות מעולם הזה בלי ברכה, שהרי גם ברכת שהחיינו נהגו לברך בשבת על אכילת פרי חדש ובברכה זו לא מצינו איסור להנות בלי ברכה.

ועוד דאף אם באנו לחדש דגם בברירה רוחנית יש מלאכת בורר, הלא מותר לברור אוכל מתוך פסולת לאלתר ללא כלי, והוא הדין בני"ד.

וכבר כתב הגר"ח פלאג"י בשו"ת לב חיים (ח"ב סימן מ"ד) דיש לברך גם בשבת ויו"ט, וחזר בו ממש"כ בספרו מועד לכל חי (סימן א' אות ח') שאין לברך בשבת. ובספר נפש דוד להגאון האדר"ת (הנהגות ב' אות י"ט) כתב דיש שנהגו לברך דוקא בשבת כדי להשלים מאה ברכות, עי"ש.

ומכל הטעמים הללו נראה שלא נאמרו הדברים אלא בדרך הפלגה.

והנראה עיקר במה שלא נהגו לברך ברכה זו בשבת, מחשש מוציא מרשות לרשות ומעביר ד' אמות ברשות הרבים, וכיון שאין מברכין ברכה זו אלא אחת לשנה אין היא שגורה בפי הבריות ונהגו לברכה מתוך הכתב, ואין האילנות מצויים אלא ברשות הרבים, ובפרט עצי פרי הגדלים בפרדסים, וחששו שמא יוציאו מרשות לרשות. וגדולי

ברכת האילנות

ספרד והמקובלים תקנו בזה תפילות ובקשות וכמ"ש בספר לשון למודים לבן איש חי (ח"א סימן מ"ב) וחששו ביותר שלא יבואו לידי חילול שבת.

וכיוצ"ב כתבתי במק"א דמהאי טעמא גם לא נהגו לקדש הלבנה בשבת, ועיין משנה ברורה (סימן תקפ"ג סק"ח) שמטעם זה נהגו שלא לומר תשליך בראש השנה שחל להיות בשבת, וכך נראה גם בנידון דידן.

ז

אם יש לברך על עצי ערלה

הנה נסתפק בהגהות הגרעק"א אם יש לברך ברכה זו על עץ ערלה שפירותיו אסורים באכילה, עי"ש.

ונראה ביסוד הספק לפי מה שנתבאר לעיל (אות א') דשאני ברכה זו מברכת שהחיינו על הפירות, דברכת שהחיינו מברכים על גוף הפרי ועל שמחת ההנאה ממנה אבל ברכה זו לא על הנאת הפרי היא אלא על התחדשות הבריאה, וא"כ מסתבר דאף שפירות אלה ערלה הם, מ"מ לא עליהם מברכים אנו אלא על חסדי ה' שבהתחדשות פרי העץ.

ובשו"ת דובב מישרים (חלק ג' סימן ה') כתב הגאון המופלא מטשעבין "כדמות ראיה" מהמשנה (מס' מעשר שני פ"ה מ"א) שלדעת ת"ק מציינים כרם רבעי כדי שלא יכשלו הגנבים באכילת איסור, ולדעת רשב"ג אמרינן "הלעיטהו לרשע וימות". אך לא חששו שמא הצדיקים יברכו ברכת אילנות על עץ זה ויכשלו בברכה לבטלה, וע"כ דמות לברך אף על ערלה ורבעי, ואף שפשוט שאין בזה ראיה גמורה אלא כדמות ראיה וכהגדרת הגאון מ"מ דפח"ח.

ומסברא כתב הדו"מ דיש לברך, וכמבואר לעיל.

ברכת האילנות

ה

ברכת האילנות בשיח נמוך

כבוד ידי"ג הרה"ג המצויין

ירא ושלם בתורה ובכל מדה נכונה

רבי אפרים אריה צבי הלוי שווארץ שליט"א

מכתבו קיבלתי לנכון ונהניתי מאוד מדבריו, הנני במענה קצר על שאלתו.

האם אפשר לברך ברכת האילנות על עץ פסילורה שהוא כעין שיח קטן או שמא אף שמברכים על פריו בפה"ע, מ"מ לענין ברכת האילנות אין זה אילן, ואין מברכים אלא על עץ גבוה ויפה כרוב האילנות.

הנה לא מצינו בדברי הפוסקים שיחלקו בהלכה זו בין עץ לעץ ולכאורה כל שפריו פרי העץ שפיר מברך עליו ברכת האילנות. דהלא עיקר ברכה זו לא נתקנה אלא בעצי פרי כהסכמת הפוסקים, ועצי נוי אף אם יהיו יפים כאילנות שנטע שלמה בבית המקדש (יומא כ"א ע"ב) אין מברכים עליהם, ואף שפשוט הוא, כך כתב המשנה ברורה (סימן רכ"ה ס"ק ב') בשם האחרונים וכ"כ בבה"ט בשם הלכות קטנות וכ"ה בקיצשו"ע (סימן ס' סעיף א'), ואף על עצי בשמים סתמא דמילתא דאין מברכים. אמנם במור וקציעה (רכ"ה) כתב דיש לברך גם על עצי בשמים כיון שמברכים על הנאת הריח ואף על עצי נוי שאין בהם לא טעם ולא ריח אלא חזותא בעלמא מברכים לשיטתו, אך סתימת הפוסקים שאין מברכים אלא על עצי פרי בלבד שהנאתו חשובה, (עיין רש"י נדה נ"ב ע"א דאין ברכה אחרונה על ריח כיון שאינה הנאה חשובה כ"כ ואכמ"ל).

ומ"מ אין לחדש הלכות ללא כל מקור בפוסקים, ובענינים רבים יש ובני אדם נראה להם לחדש הלכה מתוך הרגל וראייה מסויימת שאין לה ולא כלום עם דיני התורה, וכך גם בענין זה.

בידידות עמוקה וביקרא דאורייתא

אשר ויים

ברכת האילנות

ט

שו"ת בדיני ברכת אילנות

כבוד הרה"ג המצויין
ר' אליהו כהן שליט"א
מח"ס מעשה חמד, תפרח

הנני בהתנצלות גדולה על איחור תשובתי מרוב טרדה, ואען בקצרה על שאלותיו בענין ברכת אילנות.

א. קטן המגיע למצוות באמצע חודש ניסן האם ימתין מלברך עד שיהיה גדול ובר חיובא, או שמא זריזין מקדימין למצוות ויקדים לברך בקטנותו בתחילת חודש ניסן אף שעדיין קטן הוא.

ראוי להמתין עד שיגדיל דהסכמת הפוסקים דמצוה מן המובחר גובר על זריזין מקדימין למצוות וכמבואר ברמ"א (סימן תכ"ו) בשם תרומת הדשן דיש להמתין עם קידוש לבנה עד מוצאי שבת דמצוה מה"מ לברך ברכת הלבנה בבגדי שבת בשמחה. וק"ו בני"ד דגדול המצוה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה.

אמנם אם יגיע לגדלות בחודש אייר אין להמתין ולברך בגדלות, דכיון שנחלקו הפוסקים והמקובלים אם מברכין ברכה זו אף בחודש אייר או רק בחודש ניסן, אף שכבר כתבתי את הנלענ"ד בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן י"ד אות ב') דיש לברך אף בחודש אייר, אין זה אלא בדיעבד אבל לכתחלה ודאי יש לברך בחודש ניסן כמפורש בגמ' ובשו"ע, ומשו"כ נראה להיות מן הזריזין ולקיים את המצוה בהידור אליבא דכו"ע מאשר לקיימה בדיעבד כבר חיובא.

ב. קטן זה אם הוא תושב דרום אמריקה הלמד בישיבה בארץ ישראל האם יברך בא"י ביומי דניסן בקטנותו או שמא יברך כשיחזור לביתו לבר מצוה בחודש אב שהוא זמן הפריחה בדרום כדור הארץ.

כל שאלה זו מושתתת על הנחה דאין האדם מברך ברכה זו אלא אחת בשנה, אבל לדידי נראה טפי דהדר באחת הארצות הדרומיות ונמצא בארץ צפונית בחודש ניסן,

ברכת האילנות

יברך בניסן באר"י ובאב בארץ מגוריו, דאין קפידא שלא לברך אלא אחת בשנה, אלא שיברך בעונת הפריחה וכל מי שנמצא בעונת הפריחה במקום מושבו מברך.

ופשוט לפי"ז שקטן זה יברך בניסן בא"י ובאב בדרום אמריקה, וז"פ.

ג. עציץ נקוב ובו עץ מלבלב שהוצא לחו"ל האם יכול לברך עליו.

נראה פשוט דאינו מברך על עץ בודד המלבלב שלא בעונתו ולא תיקנו ברכה זו אלא בעונת הפריחה. ויסוד הדברים מה שביארתי בשו"ת מנחת אשר (שם אות א') דאין ברכה זו כשאר ברכות הראיה, אלא עיקר ברכה זו ברכת הודיה על חידוש השפע בפרי הארץ, ולפיכך אינו מברך אלא ביומי דניסן שהוא הזמן שבו ירננו עצי השדה, ולפי"ז נראה פשוט שאינו מברך אלא בתקופת הפריחה, ודו"ק.

קצרתי במקום שאמרו להאריך ועוד חזון למועד, והנני מברכו שיזכה תמיד להגדיל תורה ולהאדירה בשמחה שלוחה ונחת.

באהבת איתן, אשר וייס

,

מי שבירך ברכת אילנות באר"י בניסן ואח"כ נסע למדינה שבה זמן הפריחה בתשרי

לכבוד ידי"נ הרה"ג המצויין

ר' אליהו כהן שליט"א

מח"ס מעשה חמד

מכתבו היקר קיבלתי והנני במענה קצר.

במה שכתבתי במכתבי הקודם דנראה ברור לדעתי דמי שבירך בארץ ישראל בימי ניסן ושוב נסע לבית שבדרום אפריקה או שאר הארצות הדרומיות שבהם עיקר זמן הפריחה בתשרי, יחזור ויברך, והעיר כבודו לפי מה שכתב בספר אמרי שפר (להגר"ש דייטש מתלמידי החת"ס) לפרש את נוסח הברכה "שלא חיסר בעולמו דבר" דהיינו לארץ ישראל שהיא יסוד העולם, ולפי דבריו אפשר דמי שבירך בניסן בארץ ישראל שהוא יסוד העולם, לא יחזור ויברך בתשרי בחו"ל, אבל מי שכבר בירך בתשרי בחו"ל חוזר ומברך בניסן באר"י שהיא עיקר מקור הברכה.

ברכת האילנות

ומשו"כ הציע מע"כ שיצא יד"ח מאחרים כדי להימלט מחשש ברכה לבטלה.

ולדעתי כל אלה הם דברי דרוש ואין להם כל משקל בהלכה, ולא מצינו בגמ' ובשו"ע אלא דהיוצא בשעת הפריחה וראה אילנות מלבליבים מברך ולא חילקו בין א"י לחו"ל, ומשו"כ אומר אני דכיון דברכה זו על חידוש הבריאה ופריחת האילנות והוא בכל מקום שנמצא מברך על חידוש הפריחה שבאותו מקום, בין אם זה פעם או פעמיים בשנה.

ב. ומה ששאל כבו' האם כך אפסוק גם בענין ברכת שהחיינו על פרי חדש, שאלה נכונה היא, אך לענ"ד אין הנידון דומה לראיה דשאני ברכת הזמן מברכת האילנות ביסוד גדרם וענינם, דברכת הזמן על שמחת הלב של האדם מפירות חדשים, וברכת האילנות ברכת השבח על חידוש הבריאה והעולם היא. זו וזו ברכת השבח ואעפ"כ לא הרי זה כהרי זה, כמבואר.

ולפי"ז נראה דכיון שבירך על הפרי בזמנו ולגביו אין כאן חידוש אף שהלך למקום אחר ובאותו מקום זה עתה הגיע זמן חידוש הפרי מ"מ אינו מברך שהרי כבר בירך, משא"כ ברכת האילנות שאינו על שמחת הלב אלא על חידוש העולם כמבואר.

אמנם מכיון שיודע אני שיש חידוש בדברינו וכתב מעכ"ת שכל גדולי הזמן פסקו שלא יברך אלא פעם אחת בשנה, אף אם יהבינא ליה מחצית טענתו, אמיןא דאם אורח בא ללון הוא לא יברך שוב, אבל אם חזר לביתו ומגוריו הקבועים יחזור ויברך כמבואר, כך נראה מאונכתא דליבא.

ג. ומה ששאל בבחור בן חו"ל שחוזר לביתו מא"י בחודש אדר ושב לישיבה שבאר"י באייר וביומי תשרי נמצא בארץ ישראל ונמצא קרח מכאן ומכאן, אכן פשוט דכל כה"ג לא יברך ואין בזה תימה כלל, דהלא ברכת הראיה היא ואין כל חיוב לברך אא"כ אכן רואה הוא אילנות מלבליבים, אך כבר כתבתי את הנלענ"ד בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן י"ד אות ב') דבדיעבד יכול לברך כל עוד יש אילנות מלבליבים אף בחודש אייר, ואכמ"ל.

ד. בספר האשכול (דיני ערלה) כתב "האי מאן דנפיק בצפרני ניסן וחזי אילנות דקא מלבבו". וכתב מעכ"ת דהמפרש ביאר דהכוונה בצפרא דהיינו בבוקר, וכתב לפי"ז דיש לברך לפני חצות.

ברכת האילנות

באמת לא מצינו חידוש זה בכל מקור אחר, ודברי האשכול לא הובאו בפוסקים ולענ"ד אי"צ לחוש להם כלל, ובפרט שלא ברור כונת האשכול.

ומ"מ יש ענין להקדים ברכה זו משום זריזין מקדימין למצוות וכמו בכל מצוה אחרת.

ומה שכתב שיש מי שאומר שאין לברך ברכת אילנות בלילה עפ"י דקדוק לשון הגמ' האי מאן דנפיק ביומי דניסן.

צדק כת"ר דאין זה דיוק כלל, וגם בענין זה אומר אני אין לנו אלא דברי רבותינו הפוסקים ודבריהם נר לרגלינו ואור לנתיבותינו ואין לסטות מדבריהם ימין ושמאל ולחדש הלכות חדשות מדקדוקי לשונות שלא שערום אבותינו.

באהבה וביקר

אשר וייס

יא

ברכת אילנות בעציץ נקוב

ר"ח ניסן תש"פ

כבוד ידידי

הרה"ג המצויין

ר' אליהו כהן שליט"א

מח"ס חשובים

הנני במענה קצר באשר שאלנו אם אפשר לברך ברכת אילנות על עץ פרי שבעציץ על גבי רכב. ובתקופה זו של מגפת הקורונה כאשר אנשים נמנעים מלצאת מבתיהם, איש יקר רצה לזכות את הרבים בברכת אילנות ושכר רכב עם פלטפורמה נגררת והניח עליה שני אילנות פרי והסתובב בשכונות כדי שיוכלו לברך מן המרפסות, החצרות וחלונות הבתים.

מע"כ פלפל בזה לפי היסודות שכתבתי בדיני עציץ במנחת אשר שביעית (סימן ז'), ושאלת חכם חצי תשובה.

ברכת האילנות

ותוך דבריו כתב מע"כ דמסתבר דכאשר רכב נוסע ודאי העציץ שבו אינו נחשב מחובר לקרקע אף לו יהא עציץ נקוב, ותמה על מה דמשמע בדרך אמונה (פ"י ממועשר שני ס"ק ס"ה) דהוי כמחובר.

אכן כבר כתבתי שם (ס"ק ד' בסוף הסימן) להוכיח דכאשר עציץ עובר ממקום למקום ודאי הוי כתלוש אף אם הוי עצוץ נקוב.

אך לגופן של דברים מסתבר לענ"ד דכיון דמהות ברכה זו להודות לקב"ה על שברא בעולמו בריות טובות ואילנות טובים להנות בהם בני האדם, אין לברך אלא על אילן כברייתו, ולא על אילן שבתוך עציץ אף אם הוי נקוב ודינו כמחובר. וק"ו בעציץ שעל גבי רכב העובר ממקום למקום שאין בטבע דומה לו כלל, מסתבר לי שאין לברך.

וביותר נראה כן לפי מה שביארתי בשו"ת מנחת אשר (ח"ג סימן י"ד) דשאני ברכת אילנות (שבסימן רכ"ו) מכל שאר ברכות הראיה (סימן רכ"ה) דכל ברכות הראיה הן על שמחת הראיה, אבל ברכת האילנות היא ברכה על טובת האל בשיגרת הבריאה, ומשו"כ אין מברכין אלא כאשר האילנות מתחדשים בטבעם וצביונם, בעתם ובזמנם, עי"ש.

ומסתברא אפוא שאין מברכין אלא על אילנות המלבלבים כטבעו של עולם, כמבואר.

ואף שאין לי ראיה לכך, כך לבי אומר לי וספק ברכות להקל.

ובאמת נידון זה האם עציץ נקוב העובר ממקום למקום כאשר הוא נייד ולא ניח הוי כמחובר או לא לכאורה תלוי במחלוקת בין הבבלי והירושלמי.

דהנה במס' גיטין (ז' ע"ב) נחלקו רבי יהודה וחכמים בעפר הבא לארץ ישראל בספינה אם דינו כא"י, ולשיטת רבי יהודה אין דינו כא"י אלא אם הספינה גוששת, והלכה כמותו, כמבואר ברמב"ם (פ"א מתרומת הכ"ג). ובמ"מ (שם ח' ע"א) אמרו דאין זה אלא "בספינה העשויה לברוח, אבל עציץ שאינו עשוי לברוח" לכו"ע הוי כמחובר לקרקע, וכך פשיטא לן בכל מקום דעציץ נקוב הוי כמחובר. ורש"י פירש "העשויה לברוח. כלומר מפני שהיא מהלכת כל שעה".

ברכת האילנות

הרי לן דכל שנמצא בתנועה ומהלך כל שעה אינו כמחובר אא"כ הוא נוגע ממש בקרקע דהיינו גוששת.

אך בירושלמי (מס' חלה פ"ב ה"א, י"ב ע"א) מצינו סברא זו בלשון אחר לחלק בין עציץ העומד במקומו לעפר הבא בספינה.

"מה בינו לבין הספינה. ספינה עולה ויורדת וזה במקומו הוא".

הרי דלדברי הירושלמי אין זה אלא משום שהספינה דרכה להיות עולה ויורדת, ויש לעיין לפי"ז ברכב הנוסע בכביש שאינו עולה ויורד, אם הוי כמחובר, ובפרט בעולם המודרני שרוב הכבישים הם ישרים ותקינים ושאינו מספינה שעולה ויורדת.

אך אף אם נניח שיש כאן מחלוקת בין הבבלי והירושלמי הלא הלכה כתלמוד הבבלי בכל מקום, אך באמת נראה טפי דאין בזה מחלוקת ולרווחא דמילתא אמרו בירושלמי שעולה ויורדת, ואפשר שכונתם דאף כאשר הספינה עומדת במקומה בים ובנהר מ"מ אינה כמחובר משום שעולה ויורדת, אך ה"ה במה שנמצא בתנועה, דאין סברא לחלק בין תנועה במאוזן או במאונך, ואפוי פלוגתא לא מפשינן.

ודוק בכ"ז.

באהבה וביקר

אשר וייס

יב

עוד שאל במי שנמצא בבידוד בחודש ניסן האם אפשר להביא לו ענף של עץ כדי שיברך עליו ברכת האילנות.

פשוט שאין לברך אלא על עץ המחובר לקרקע, ואין מברכים ברכה זו אלא על אילנות מלבבלים ואי אפשר לברך על ענף תלוש.

[מנחת אשר קורונה סימן כ"ב אות ד']

אילנות המלבלבים ביומי דניסן

אילנות המלבלבים ביומי דניסן

"אמר רב יהודה האי מאן דנפיק ביומי ניסן וחזי אילני דקא מלבלבי, אומר ברוך שלא חיסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להתנאות בהן בני אדם" (ברכות מ"ג ע"ב).

הנה כבר דנתי במקום אחר אם יש קפידא לברך ברכת האילנות דוקא ביומי דניסן או שמא לא דיברו חז"ל אלא בהווה וכל זמן שהאילנות מלבלבין הוא הזמן הראוי לברכה זו. (עיין שו"ת מנחת אשר ח"ג סימן י"ד).

ונראה ליתן טעם לקשר שיש בין ברכה זו ליומי דניסן דוקא.

בפנימיותה של ברכה זו י"ל דהלא אמרו חז"ל (ר"ה י"א ע"ב) "בניסן נגאלו, בניסן עתידין ליגאל". בחודש ניסן נגאלו אבותינו ממצרים ובחודש ניסן עתידין ישראל להגאל גאולת עולם לעתיד לבא במהרה דיין.

וכבר אמר חז"ל (סנהדרין צ"ז ע"ב):

"אמר רב כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים".

ובגמ' שם (צ"ח ע"א):

"ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה, שנאמר (יחזקאל ל"ו ח') ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל".

פריחת האילנות ובישול הפרי סימן הם לבוא הגאולה "ואין לך קץ מגולה מזה".

וכשם שלבלוב בימי האביב, אחרי ימי הקרח של עונת החורף שבו

אילנות המלבלבים ביומי דניסן

נושרים כל עלי האילנות, והעץ עומד ערום ועריה ואין בענפיו לא פרי ולא פרח לא עלה ולא נץ, ונראה הוא יבש כמת, בבוא חודש האביב הנצו הרימונים ויציץ ציץ ויצא פרח, ופרח זה הלא הוא תחילת הפרי.

כך גם גאולת ישראל, בוא יבוא קמעא קמעא, ולאחר ימי הגלות האחרונים, שבהם אין פרח ואין פרי וכאילו אבדה תקוותם שוב ילבלבו ויוציאו הרי ישראל את ענפיהם ואת פירותיהם ישאו לעמו ישראל, והגאולה בו יבוא.

”ואף על פי שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא”.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

